

KS. STANISŁAW KULPACZYŃSKI

KATECHETYCZNE PRACE DOMOWE
W KLASACH V-VIII W TEORII I W PRAKTYCE

Katecheza, służąc Stwórcy i człowiekowi, rozwija z pomocą Bożą wiarę, doprowadza do pełni i codziennie zasila życie chrześcijańskie wiernych każdego wieku¹. Katechizowany odpowiadając coraz doskonale na wezwanie zawarte w orędziu ewangelicznym wyraża to również w swoim życiu przez realizację konkretnych obowiązków².

Jednym z obowiązków katechizowanych jest ich współpraca z katechetą w związku z każdą przeprowadzaną katechezą. Celowi temu służą między innymi katechetyczne prace domowe.

Przykładowo wystarczy sięgnąć po podręczniki metodyczne do Katechizmu religii katolickiej. Znajdujemy tam stałe miejsce w strukturze prawie każdej przedstawionej katechezy dla "propozycji zadań do wykonania"³.

I. ZASADNOŚĆ PODJĘCIA PROBLEMU
I WSTĘPNE HIPOTEZY JEGO ROZWIĄZANIA

Piękne teologiczne wstępy podręcznikowe, sensowne cele i układ jednostki, a w niej "propozycji zadań do wykonania", mogą pozostać niekiedy smutną, niewykonalną teorią. Można być bardzo dobrym teologiem, ale jeszcze trzeba przeciężyć wiele, by być dobrym pedagogiem - pisze J. Silberberg⁴. Można kończyć z wyśmienitymi wynikami teologię, ale trzeba jeszcze czegoś więcej by być dobrym katechetą.

Sprawami kompetentnego i skutecznego oddziaływania katechety w procesie katechetycznym w aspekcie nauczania, a także w wielu teoriach nauczania wychowującego, zajmuje się dydaktyka⁵. Najkrócej mówiąc stara się ona odpowiadać na pytania: co, dla kogo, w jakim celu? Natomiast odpowiedzi na pytanie w jaki sposób, za pomocą jakich środków, oczekuje się od metodyki⁶.

W zależności od sytuacji, w jakiej odbywa się katechizacja, nasycenie wiadomościami z zakresu dydaktyki i metodyki bywa różne. W Polsce z chwilą przejścia katechezy ze szkoły do parafii /1962/ wytworzyła się nowa sytuacja. Ma ona swoje pozytywy choćby w bardziej religijnej atmosferze, większym związku z parafią, niezależności od regulaminu szkolnego. Ale równocześnie pojawiły się pewne braki. Niektóre z nich dotyczą nie tylko katechezy, ale i szkolnictwa w ogóle. Można zasygnalizować takie zjawiska, jak np. brak autorytetu nauczyciela, silna féminizacja tego zawodu, zrutynizowanie, powierzchowność, zniechęcająca rozbieżność między wymaganiami teoretycznych założeń programu a jego praktycznymi możliwościami realizacji i wiele innych. Nie wypada tu odkrywać pewnych, niekiedy żenujących, braków tak szkolnych, jak i katechetycznych. To prawda, że nauka szkolna i katecheza podążają obecnie swoimi drogami, ale uczniowie - katechizowani są ci sami w szkole i przy Kościele. Zdarza się, że poziom prowadzenia nauki w szkole przez doskonałego nauczyciela, nowoczesnymi metodami z pomocą bogatych, dobrych środków dydaktycznych, mobilizuje katechetę do podnoszenia poziomu katechezy. Bywa i wpływ odwrotny, gdy nauczyciel ma w czym naśladować solidnego katechetę.

Do zagadnień na pozór marginalnych, które na niwie pracy katechetycznej domagają się wsparcia dydaktyczno-metodycznego można zaliczyć: śpiew, prowadzenie zeszytów, kontrolowanie i ocenianie, prace domowe... Tę ostatnią sprawę pragnie się podjąć w niniejszym artykule. Dlaczego?

Na spotkaniach z katechetami sygnalizowane są trudności. Rezygnowanie z prac domowych byłoby niepowetowaną stratą dla katechizowanych.

Na temat zadań domowych w polskiej literaturze katechetycznej znajdujemy już trochę stare, krótkie refleksje S. Ławrynowicza⁷, E. Wardęskiej⁸ i S. Rybińskiego⁹. W sposób bardzo ogólny problem ten porusza W. Kubik¹⁰ w Podręczniku Metodycznym do KRK, przy tym autor sam zaznacza, że problem wymaga dokładniejszego opracowania. Próbując tego dokonać sięga się również do opracowań z dydaktyki ogólnej dotyczących tego problemu¹¹.

Wobec tego, że problem zadań domowych w katechezie jest ciągle aktualny, postanowiono zbadać na wybranych grupach

katechetycznych klas V-VIII na ile realizowane są wymagania dotyczące propozycji zadań do wykonania w Podręcznikach Metodycznych do KRK. Chcąc rozwiązać ten problem najpierw należało zapoznać się z funkcjami i rodzajami zadań domowych, sposobami ich zadawania, kontroli i oceny. Następnie dobrać metody: analizę dokumentów /zeszytów i dzienników katechetycznych/, ankietę i wywiad. Analiza materiału empirycznego może bowiem pozwolić na ukazanie realizacji założeń teoretycznych dotyczących katechetycznych prac domowych.

Po wstępnych badaniach sondażowych potrzebnych dla ustalenia kryteriów analizy dokumentów, głównie zeszytów oraz ankiety, można było z większą precyzją za pomocą nasuwających się hipotez przystąpić do realizacji zadania.

Planując próby rozwiązania tego problemu przyjęto hipotetycznie, że: - w praktyce katechetycznej trudno będzie zrealizować wszystkie rodzaje proponowanych przez Podręcznik prac domowych, gdyż stanowią one raczej idealne wymagania, domagające się dobrego katechety i zdyscyplinowanej grupy; - czynnikiem najbardziej narażonym na zaniedbania, a zarazem świadczącym o gorliwości katechety, może okazać się kontrola i ocena prac domowych.

II. ZAŁOŻENIA TEORETYCZNE

DOTYCZĄCE KATECHETYCZNYCH PRAC DOMOWYCH

Współczesna katecheza w przekazywaniu orędzia zbawienia korzysta z różnorodnych środków. Jednym z nich są zadania domowe. Chcąc korzystać z nich operatywnie należy najpierw poznać założenia teoretyczne dotyczące ich funkcji, rodzajai, sposobów zadawania, kontroli i oceny.

1. Funkcje katechetycznych zadań domowych

Mówiąc o funkcjach należy sobie uświadomić zasadniczy cel katechezy. Funkcje podporządkowują się celom, które w katechezie dotyczą wiary. Chcąc ułatwić wiarę, należy doprowadzić do doświadczenia, jakie ona przynosi owoce¹². Dlatego katecheza nie ogranicza się tylko do przekazu treści, lecz chce umożliwić zastosowanie wiary w życiu¹³. Można więc mówić w katechezie o funkcji zadań typowo religijnej, stwarzającej katechizowanemu szansę korelowania wezwania Bożego z odpowiedzią jako świadectwem prawdy¹⁴.

Ta funkcja umożliwiająca aktywne wyznawanie wiary jest

zwykle nadrzędną. Może się ona przejawiać w modlitwie, liturgii i życiu chrześcijańskim¹⁵.

W modlitwie konkretyzuje się spotkanie z Chrystusem, ujawnia się wiara, której rozwój jest celem katechezy. Powinna mieć ona miejsce w tym punkcie jednostki katechetycznej, w którym katecheta jest przekonany, że spełni swoją funkcję tak odnośnie wiary, jak i wymagań dydaktycznych. Modlitewna odpowiedź katechizowanych na wezwanie Boże może pojawić się również po katechezie w formie zadań domowych¹⁶.

Wprowadzanie w życie liturgiczne należy również do celów katechezy. Jeżeli tego zabraknie, sakramenty będą dla katechizowanych martwym gestem, a wiara nie będzie żywa¹⁷. Zadania domowe mogą służyć pożytecznie wprowadzaniu w świadome i owocne życie liturgiczne. Zadania te mogą pozwalać na przeżywanie symboliki znaków sakramentalnych, posługiwanie się różnymi księgami liturgicznymi.

Samodzielnie przyswajana wiedza religijna w ramach prac domowych skutecznie wpływa na przyszłe życie chrześcijańskie katechizowanych. Ma ono szansę stać się coraz bardziej dojrzałym świadectwem wiary. Wykonywanie zadania domowego staje się świadectwem wiary, i to wyższego stopnia niż samo tylko uczestnictwo, niekiedy bardzo bierne, w katechezie.

Literatura pedagogiczna i dydaktyczna, która oddaje duże usługi katechetyce, podkreśla istotną rolę pracy domowej w procesie dydaktyczno-wychowawczym.

Praca domowa staje się dopełnieniem lekcji, uzupełnieniem, utrwaleniem i pogłębieniem poznawanych w toku jednostki treści oraz wdraża do samodzielności w myśleniu i posługiwaniu się wiedzą¹⁸. Spełnia zatem funkcję poznawczą, a obok niej ważną funkcję wychowawczą.

Praca domowa może dawać możliwości rozwoju inicjatywy, pomysłowości i uzdolnień twórczych katechizowanego, kiedy pozostawia pewną swobodę działania.

Zauważa się również wpływ pracy domowej na ubogacanie życia emocjonalnego, zwłaszcza dzieci. Daje się zaobserwować uczucie radości z wykonanego zadania¹⁹.

Aby praca domowa była chętnie podjęta przez ucznia, musi budzić jego zainteresowanie i być dostosowana do wieku, czyli różnorodna²⁰.

2. Rodzaje katechetycznych prac domowych

Zadania domowe w dydaktyce szkolnej niektórzy autorzy dzielą na cztery grupy, zależnie od tego, jaką rolę do spełnienia im wyznaczono. W takim ujęciu mogą one służyć:

- opanowaniu nowego materiału,
- utrwaleniu przyswojonego materiału,
- kształtowaniu umiejętności i nawyków,
- rozwijaniu samodzielności w myśleniu i działaniu²¹.

Na bazie założeń dydaktyki ogólnej z uwzględnieniem doświadczeń katechetycznych powstały próby podziału zadań domowych stosowanych w katechezie. Stąd wyróżnia się zadania: przygotowawcze, rozwijające zdolności twórcze i zmysł praktyczny, pogłębiające poznane prawdy ewangeliczne, wychowujące do modlitwy i sprawdzające²². Zadania przygotowawcze ułatwiają gromadzenie materiałów do nowej katechezy. Twórcze wyzwalały różne zdolności katechizowanych związane z życiem religijnym. Pogłębiające ugruntowują treści przekazane wcześniej na katechezie. Zadania sprawdzające ujawniają katechezie, chociaż w pewnych granicach, czy osiąga zamierzone cele, zwłaszcza dydaktyczne. Natomiast za szczególnie ważne warto uznać zadania wychowujące do modlitwy. Mają one pobudzać do modlitwy i ją ułatwiać²³.

Podręcznik Metodyczny do KRK dla klas V-VIII proponuje dość szeroką gamę prac domowych. Dominują różnego typu prace pisemne, jak: wypracowania, odpowiedzi na pytania, listy, streszczenia, wypisy i in. Do ustnych można zaliczyć: opowiadania, refleksje, wywiady. Osobną grupę stanowią zadania modlitewne. Natomiast wyraźną nowością w zakresie polskich podręczników katechetycznych są propozycje zadań testowych i niektórych ciekawych zadań praktycznych.

Podręcznik stara się o urozmaicenie i bogactwo zadań, "aby uniknąć nudy i pobudzić uczniów do samodzielnej aktywności, wyzwalając w nich radość i zaciekawienie"²⁴. Autorzy zaznaczają przy tym, że zadania te są możliwe do wykonania, jeżeli katecheta umiejętnie zadaje i szczerze interesuje się tym, co poleca i co powinien potem życzliwie ocenić.

3. Sposoby zadawania

Obserwacje i eksperymenty wskazują, że stosowanie należytych sposobów zadawania pracy domowej podnosi jej efek-

ty²⁵. Natomiast błędy i braki w zadawaniu wyraźnie wpływają na obniżenie wyników nauczania. Najogólniej można wyliczyć następujące sposoby zadawania: zadawanie mechaniczne, z objaśnieniem i z wprowadzeniem uczniów w wykonanie prac²⁶.

Mechaniczne zadawanie polega na podaniu nie przygotowanego pod względem rzeczowym tematu pracy pisemnej. Zadawanie takie poza ćwiczeniem pamięci, nie rozwija zdolności samodzielnie myślenia, emocjonalności i pomysłowości.

Zadawanie z objaśnieniem polega na podaniu uczniom celu, zakresu, źródła i metody pracy. Oni również przy takim zadawaniu mają możliwość pytania o wszystkie sprawy niejasne i nie są zdani na własne siły.

Metoda zadawania z wprowadzeniem ucznia w wykonanie pracy polega na uprzednim wyjaśnieniu tematu zadania i ukierunkowaniu jego zaplanowanych wysiłków.

Katecheta posługuje się wszystkimi wyżej wymienionymi metodami zadawania pracy domowej. Uważa przy tym, by nie eksponować zadawania mechanicznego, lecz łączyć je z innymi metodami.

W procesie zadawania można ustalić jego zasadnicze etapy.

Najpierw należy wybrać odpowiedni moment dla zadawania pracy domowej. Najczęściej dzieje się to na końcu, kiedy uwaga katechizowanych bywa rozproszona. Stąd pożądane jest stosowanie kombinowanego czasu zadawania, kiedy w początkowej fazie mamy zapowiedź, a w końcowej instrukcję wykonawczą²⁷.

Ważnym etapem zadawania jest podanie i wyjaśnienie tematu i celu pracy domowej oraz ustalenie jej związku z przerabianym na lekcji materiałem. Treść tematu powinna być zrozumiała, poprawna pod względem logicznym i językowym. Najlepsze są sformułowania tematu możliwie krótkie, ale równocześnie wyczerpujące.

Następnie, mimo podania tematu, w niektórych wypadkach prace domowe domagają się dokładniejszej instrukcji wykonawczej, najlepiej na konkretnych przykładach oraz dodatkowych wyjaśnień, zwłaszcza jako odpowiedzi na pytania uczniów.

Końcowym etapem w przebiegu zadawania jest dokumentacja, czyli zapis w zeszytach. Ułatwia on przypomnienie zadania po powrocie do domu, kontrolę rodzicom i katechecie.

Należy wobec tego dokładniej powiedzieć, że dobre zadawanie charakteryzuje się wyraźnie zaplanowanym czasem zadawania, celowością, powiązaniem tematycznym, dostosowaniem do możliwości osób katechizowanych, łączeniem w jednolity proces nauczania i wychowania, systematycznością i stwarzaniem szans dla rozwoju samodzielności tak w myśleniu, jak i w działaniu zgodnym z wiarą.

Dobre zadawanie przygotowuje katechizowanych do samodzielnego wykonywania pracy, otwiera horyzonty dalszego poznawania Objawienia i umożliwia praktykowanie życia chrześcijańskiego.

Dotykamy tu niezmiernie ważnego zagadnienia, jakim jest wychowanie do pełnienia ról społecznych²⁸. Katecheta powinien umożliwiać i uczyć pełnienia coraz poważniejszych i bardziej odpowiedzialnych ról o znaczeniu ogólnospołecznym i eklezjalnym, gdy uświadamia sobie cele, planuje działania, obmyśla środki i sposoby postępowania własnego i katechizowanego, któremu coś zadaje. Zwraca też uwagę na postawy, szczególnie na emocje i intelekt, a także umożliwia naśladownictwo oraz identyfikację z lansowanymi modelami.

Podręczniki Metodyczne do KRK nie proponują zbyt szczegółowych rozwiązań dotyczących tej kwestii. Autorzy ich nic nie mówią o celach, sposobach, czasie i miejscu zadawania. Zaznaczają, że "propozycja zadań do wykonania powinna pozostać tylko propozycją. Katecheta może zmieniać ją dobrowolnie, byle treść zadania domowego wiązała się z przerobionym materiałem"²⁹. Struktura wspomnianych tu katechez składa się zasadniczo z sześciu części, a piąta część zatytułowana "Zeszyt ucznia" rezerwuje punkt "c" na propozycję zadań do wykonania.

Z powyższych sugestii metodycznych wynika, że zadania domowe są szansą dla katechizowanych w ich przechodzeniu z teorii wiary do jej praktyki. Chcąc ją pełniej umożliwić należy zadbać również o kontrolę i ocenę wysiłków katechizowanych.

Wstępne badania empiryczne dotyczące percepcji wskazówek metodycznych przez katechetów wykazują pewne negatywne tendencje dotyczące zadawania, a zwłaszcza kontroli i oceny prac domowych³⁰.

4. Kontrola i ocena prac domowych

Ważne racje psychologiczne i pedagogiczne domagają się kontroli prac domowych. Wśród racji psychologicznych

można wymienić potrzeby: orientacji podmiotu w czynionych postępkach, społecznego uznania dla wykonanej pracy i stwierdzenia własnych możliwości. Natomiast wśród racji pedagogicznych podaje się: likwidowanie braków i wczesne kontrolowanie błędów, doskonalenie procesu nauczania i przygotowanie katechizowanych do rzetelnego i odpowiedzialnego wypełniania obowiązków³¹.

W katechezie moment kontroli nie może przypominać srogich sposobów egzaminowania ani też być celem sam w sobie, przeszkadzającym w rozwoju wiary. Kontrolę katechetycznych zadań domowych może przeprowadzać sam katechizowany, jego rodzice, koledzy oraz katecheta.

Samokontrola jest ważna wychowawczo, gdyż wyrabia samokrytycyzm i poczucie odpowiedzialności za własne postępowanie. Kształci wolę i charakter oraz bywa swoistym rachunkiem sumienia w sprawach poznanych, lecz jeszcze nie wywiczonych.

Kontrola ze strony rodziców wyraża ich zainteresowanie się katechezą dziecka, a nawet może pogłębiać wiarę rodzinną.

Koleżeńska kontrola sprzyja tworzeniu klimatu wzajemnej pomocy, odpowiedzialności i apostołstwa.

Kontrola dokonywana przez katechetę, najbardziej kompetentna, zwiększa staranność i sumiennosc katechizowanych. Katecheta może stosować różne rodzaje kontroli.

W zależności od tego czy zadana została praca pisemna, czy ustna, stosuje się metody kontroli pisemnej lub ustnej. Faktycznie najczęściej spotykamy się na katechezie z odpytywaniem ustnym. Pytania, które się wtedy stosuje muszą być poprawne pod względem merytorycznym i stylistycznym, kieruje się je najpierw do wszystkich, a potem zgłasza się lub zostaje wybrana do odpowiedzi jedna osoba. Najczęściej stosuje się takie sprawdzanie o charakterze wyrzykowym wobec dzieci w kontroli bieżącej. Metoda ta jest jednak nieekonomiczna, zwłaszcza w sytuacji większej grupy, i mało diagnostyczna³².

Pisemna kontrola bywa przeprowadzana poprzez przeglądanie zeszytu każdego katechizowanego zazwyczaj przez katechetę podczas katechezy oraz poza nią. Dopuszczalne i pożyteczne są również okresowe sprawdziany pisemne tzw. kartkówki poprawiane przez katechetę poza katechezą. Nowoczesna praca ka-

techetyczna dopuszcza również stosowanie testów wiadomości. Wystarczy wspomnieć niektóre zastosowane we wspomnianych podręcznikach metodycznych do Katechizmu religii katolickiej, jak test luk, wyboru, systematyzacji³³. Jednak radzi się stosowanie w szerszym zakresie kontroli testowej osobom odpowiednio do tego przygotowanym.

Z kontrolą prac domowych wiąże się nierozzerwalnie ich ocena. Jest to ważne i trudne zarazem zagadnienie, ponieważ każda ocena zawiera w sobie pewien element subiektywny³⁴. Katechizowani powinni odczuwać, że katecheta ocenia ich wiedzę, ale wiarę zna Bóg i w pewnej mierze oni sami. Dlatego kontrola i ocena na katechezie powinna być dostojna, spokojna, a nawet "pobożna". Katechizowani powinni odczuwać, że z ich strony jest to pewnego rodzaju wyznanie wiary. Stąd też nie rezygnuje się w katechizacji ze stawiania stopni i to w skali ocen obowiązującej w Polsce. Takie oceny dotyczące zasadniczo wiadomości religijnych, są przekazywane im samym, ich rodzicom i pozostają wraz z dziennikami jako dokumentacja parafialna. Zwłaszcza dzieci potrzebują i silnie reagują na oceny - na pochwały i nagany ich wiadomości i zachowania³⁵. Dłużej katechizujący, szczególnie gorliwi i refleksyjni katecheci potrafią, do tych zwyczajnych ocen dodać jeszcze krótkie opisowe charakterystyki swoich katechizowanych.

W procesie katechetycznym ocena może spełniać potrójną funkcję: dydaktyczną, wychowawczą i eklezjalną. Pierwsza z nich staje się miernikiem wyników tak dla katechizowanego, jak i dla katechety, pozwalając zauważyć, w jakim stopniu realizują się założenia dydaktyczne programu. Ocena spełnia funkcję wychowawczą, gdy budzi zainteresowanie, nowe wysiłki i kształtuje prawidłowe postawy moralne. Funkcja eklezjalna wpływa na stosunki w grupie katechetycznej, zachęcając do zaangażowania apostołskiego.

Ocena może spełniać takie funkcje, gdy posiada cechy obiektywności, jasności, motywacji do dalszej pracy oraz dokonuje się w duchu miłości chrześcijańskiej.

Ocenianie związane z katechezą przybiera najczęściej formę stopni, ale podobną funkcję spełniają także: życzliwe potwierdzenia lub spokojne zaprzeczenie skierowane do katechizowanego, różne postacie aprobaty i dezaprobaty, plusy i minusy, wykrzykniki, komentarze do wykonanych zadań, trafne sentencje lub uwagi dopisywane przy ocenach. Katechizowa-

ni pragną, by ich praca domowa była sprawdzona przez katechetę, dowartościowana, oceniona i cieszą się każdym pozytywnym gestem zaspokajającym ich oczekiwania.

Po dokonaniu powyższej syntezy dydaktycznej wolno postawić pytanie o sposób naukowego dotarcia do praktycznego funkcjonowania katechetycznych prac domowych w klasach V-VIII.

III. STRATEGIA DOBORU METOD I KRYTERIÓW BADAWCZYCH

Do badań wybrano populację próbną dającą jednak podstawy do wyciągania ogólniejszych wniosków. Ponieważ celem tych badań jest sprawdzenie na ile wymagania metodyczne dotyczące katechetycznych prac domowych stawiane przez Podręczniki do Katechizmu religii katolickiej są realizowane w praktyce, dlatego wybrano klasy V-VIII, które katechizuje się używając tego katechizmu.

Badania przeprowadzono w roku akademickim 1985/86, obejmując nimi klasy V³⁶, VI³⁷, VII³⁸, VIII³⁹. Klasy VIII miały jedną godzinę tygodniowo, pozostałe po dwie katechezy. W badanych klasach było razem 717 dzieci /kl. V - 196, VI - 203, VII - 242, VIII - 76/. Od katechizowanych zebrano 517 zeszytów, w tym 243 z kompletem katechez. W zeszytach zwrócono uwagę na prace domowe, które poddano analizie według ustalonych kryteriów. Możliwa jest tu analiza treściowa i formalna⁴⁰.

Analizę oparto na kilku kryteriach:

- Kryterium ilościowe dotyczy ilości zeszytów z zadaniami poddanymi analizie, zwłaszcza z kompletem zadań.
- Kryterium rodzajowe obejmuje rodzaje zadań domowych w podręczniku i w zeszycie.
- Kryterium zgodności ukazuje ile zadań jest zgodnych z propozycjami Podręczników Metodycznych do Katechizmu religii katolickiej.
- Kryterium stopnia realizacji zwraca uwagę na ilość prac zadawanych i wykonanych w pełni, częściowo lub nie wykonanych.
- Kryterium oceny dotyczy problemu, jak często oceniane są prace domowe, jaką stosuje się skalę ocen oraz miejsce ich zapisu.

Jako metody uzupełniające zastosowano ankietę i wywiad. W ankiecie siedmiopytaniowej katechizowani mówili o rozumieniu celów zadań, ich negatywach i pozytywach, pomocy przy ich wykonywaniu, samoocenie i własnych propozycjach na ten temat.

Ankieta tą wypełniło 523 osoby /kl. V - 113; VI - 150; VII - 184; VIII - 76/. W wywiadzie pytano katechetów o ich ocenę dotyczącą propozycji zadań z podręczników, częstości ich stosowania z uwzględnieniem używanych rodzajów, czasu sprawdzania, stopni i miejsca ich zapisu.

Zastosowanie powyższych metod pozwoliło na przybliżenie stanu faktycznego prac domowych w katechezie badanych klas.

IV. REALIZACJA ZAŁOŻEŃ METODYCZNYCH DOTYCZĄCYCH KATECHETYCZNYCH PRAC DOMOWYCH

Stan faktyczny funkcjonowania katechetycznych prac domowych postanowiono ukazać na bazie analizy materiału empirycznego. Poddano analizie 517 zebranych zeszytów, w których po pierwszej selekcji doszukano się 243 z kompletem katechez⁴¹. Za zeszyty z kompletem katechez uznano te, w których nie brakuje więcej niż 5 katechez w ciągu całego roku. Na marginesie można dodać, że frekwencja 20-30% badanych była bardzo dobra /tzn. bez opuszczeń lub do 5 opuszczonych katechez przez cały rok/.

Najpierw zbadano częstość zadawania katechizowanym prac domowych.

1. Częstość zadawania

Fakt częstości zadawania stwierdzono w wywiadzie i za pomocą analizy dokumentów /głównie podręczników i zeszytów/.

W kl. V katechetka stwierdziła, że na 55 katechez starała się do każdej z nich zadać pracę domową, a tam gdzie w zeszycie nie ma zapisanego zadania domowego, dzieci otrzymywały ustne polecenie wykonania rysunku /aż 36 razy/ natomiast przy 7 katechezach nie zadano pracy, gdyż były to katechezy powtórkowe, przygotowujące nabożeństwa lub przeznaczone na próbę śpiewów religijnych.

W kl. VI na 45 katechez 42 z Podręcznika a 5 tematów własnych/ katechetka poleciła 24 zadania domowe, zaznaczając, że przy pozostałych katechezach polecała prace ustne bez zapisu w zeszycie.

W kl. VII na 50 katechez katechetka poleciła 23 zadania a katecheta 21 /gdyż te klasy miały jako katechetów: siostrę - grupa I i księdza - grupa II/⁴².

W kl. VIII na 42 katechezy w Podręczniku, przeprowadzono faktycznie 22 /gdyż tu była tylko 1 godzina w tygodniu/ i ksiądz katecheta zadał 12 zadań domowych.

Właściwe funkcjonowanie prac domowych, jak wiemy, zależy również od ich doboru rodzajowego.

2. Rodzaje zadań domowych

W kl. V najczęstszym zadaniem był rysunek /73,7%/ i wypracowanie /12,2%/⁴³. W kl. VI dominowały odpowiedzi na pytania /29,1%/ i wypracowania /25,0%/⁴⁴. W kl. VII wypracowania /G I - 34,7%, G II - 42,8%/ i odpowiedzi na pytania /G I - 30,4%, G II - 26,5%/⁴⁵. W kl. VIII wypracowania pisemne /66,6%/⁴⁶.

3. Stopień wykonania prac domowych

Właściwe funkcjonowanie prac domowych ujawnia się również w poziomie ich wykonywania.

Zadania zasadniczo poprawnie wykonane stwierdzono w kl. V - 74,8%, kl. VI - 53,1%, kl. VII - G I - 63,0%, G II - 40,0%, kl. VIII - 48,0%⁴⁷. Zadania częściowo wykonane w kolejnych klasach V-VIII uzyskały poziom od 10,5%, 13,1%, 3,0% do 4,7%. Wreszcie zadania nie wykonane w tej samej rosnącej kolejności klas uzyskały wyniki od 14,7%, 38,8%, 28,5% do 46,3%⁴⁸.

Wykonywanie katechetycznych prac domowych pozostaje w ścisłym związku z ich kontrolą i oceną ze strony katechety.

4. Praktyka kontroli i oceny zadań domowych

Dydaktycy podkreślają ważność kontroli i oceny w procesach nauczania i wychowania. Temu celowi służy odpowiednie motywowanie, sprawiedliwa, systematyczna i różnorodna praca sprawdzająco-oceniająca. W Podręczniku do KRK taką kontrolę sugerują zwłaszcza katechezy powtórkowe. Odbywają się one w formie konkursów /np. dwukrotnie w kl. V/, refleksji, testów i innych działań.

Katecheci dokonują kontroli zadań na początku jednostki katechetycznej /najczęściej dotyczyło to rysunków w kl. V/, w czasie jej trwania lub poza katechezą. Zwykle zadania domowe były dodatkowo kontrolowane podczas sprawdzania zeszytów z dłuższego okresu na ocenę do dziennika, ale miało to miejsce wyraźnie w kl. V, 2-3 razy w roku. U katechetki tej klasy treść dziennika była wyjątkowo bogata i widniały tam w kolejności następujące rubryki: "odpytywanie ustne", "aktywność", "zadania domowe", "sprawdziany", "zeszyty", "nabożeństwa" i osobno "ocena końcowa"⁴⁹.

Dokonywanie kontroli bez łączenia jej z oceną nie przynosi dobrych rezultatów dydaktycznych i wychowawczych. Badani katecheci stosowali aktualną, szkolną skalę ocen /bardzo dobry, dobry, dostateczny i niedostateczny/. Oceniali odpowiedzi ustne, zadania i zeszyty oraz niektórzy tak zwane "kartkówki", zwykle przy okazji powtórek. Ocena końcowa badanych zawierała trzy elementy: stopień za uczęszczanie, za zachowanie i za wiadomości. Na stopień za wiadomości składały się oceny odpowiedzi ustnych, zadań domowych, sprawdzianów i zeszytów. Średnia trzech wyżej wymienionych ocen końcowych wykazała, że w kl. V oceny bardzo dobre otrzymało 64,0% katechizowanych, dobre 16,8%, dostateczne 12,0%, a nieklasyfikowanych zostało 7,2%. Przy tym można dodać, że dwukrotnie więcej dziewcząt niż chłopców miało oceny bardzo dobre⁵⁰. W kl. VI ocen bardzo dobrych było 39,9%, dobrych 38,1%, dostatecznych 9,7%, niedostatecznych 12,3% i te osoby nie otrzymały promocji na następny rok katechizacji⁵¹. W kl. VII w grupie katechetki dominowały oceny bardzo dobre - 80,0%, dobre - 10,0%, dostateczne - 5,0% i brak oceny końcowej tylko u 5,0% chłopców; w grupie katechety stwierdzono bardzo dobre oceny u 62,1% badanych, dobre - 17,3%, dostateczne 2,5% i brak oceny - 18,1% /ten ostatni procent dotyczy 13 chłopców i 6 dziewcząt, którzy bardzo słabo lub w ogóle nie korzystali z katechezy należąc do objętych w całości katechezą szkolnych klas VII/⁵². W kl. VIII zaobserwowano bardzo dobrych 86,8%, dobrych 10,6%, i niedostatecznych 2,6%⁵³.

Do tych ocen końcowych należy dołączyć stwierdzone w badaniach stopnie za prace domowe stawiane w zeszytach katechizowanych. I tak w kl. V było bardzo dobrych - 81,1%, dobrych - 6,0%, dostatecznych - 0,8% i podpis katechety zamiast oceny - 5,1%. W kl. VI zauważono bardzo dobrych 5,0%, dobrych - 66,9%, dostatecznych - 19,8%, niedostatecznych - 8,3%. Należy dodać, że w tej klasie wszystkich prac domowych tylko sprawdzonych było 58,0%, a sprawdzonych i ocenionych 42,0%⁵⁴. W kl. VII podczas analizy zeszytów stwierdzono w nich brak systematyczności w stawianiu ocen za prace domowe. Oceniano je najczęściej podczas okresowego przeglądu zeszytów i wtedy stopnie wpisywano do dziennika. W zeszytach zostało wpisanych za cały rok w obydwu grupach po około 40 stopni bardzo dobrych, po kilka dobrych oraz kilka-

naście podpisów katechetów świadczących o dokonywaniu kontroli⁵⁵. W kl. VIII zauważono przeciętnie po cztery stopnie na daną osobę wpisane w ciągu całego roku za zadania w zeszytach. Oceny te w sumie dały: bardzo dobrych 73,9%, dobrych 7,3%, dostatecznych 1,4%, niedostatecznych 5,8% oraz podpisy zamiast oceny 11,6%.

Zauważa się, na podstawie powyższych danych, że hipoteza o trudnościach z kontrolą i oceną znajduje potwierdzenie.

Po zapoznaniu się ze stanem kontroli i oceny należy zapytać, na ile w katechezach badanych klas zostały zrealizowane propozycje Podręczników Metodycznych do Katechizmu religii katolickiej dotyczące zadań domowych.

5. Stopień realizacji

podręcznikowych propozycji Katechizmu religii katolickiej dotyczących zadań domowych

Z wywiadu z katechetami wynika, że ich zdaniem propozycje zadań do wykonania są dostosowane do tematu, ale dla przeciętnego katechizowanego niektóre z nich są za trudne. Potwierdza to w pewnym stopniu ukazanie zgodności propozycji podręcznikowych z faktycznie zadanymi pracami domowymi.

W badanych klasach okazało się, że w kl. V na 45 zadań tylko 5 było zgodnych z podręcznikowymi, 29 niezgodnych, 6 kombinowanych; w kl. VI na 39 zadań mamy do czynienia z 19 zgodnymi, 3 kombinowanymi i pozostałymi pomysłu katechetki; w kl. VII w Grupie I na 21 zadań - 15 jest zgodnych, a 8 kombinowanych, w Grupie II - 13 zgodnych, a 4 kombinowane; w kl. VIII - 7 zadań było zgodnych z podręcznikowymi, 3 niezgodne i po jednym kombinowanym lub częściowo zgodnym.

Z ilu i jakich propozycji zadań zamieszczonych w podręcznikach skorzystano w praktyce katechetycznej w klasach V-VIII przedstawia zamieszczona tabela.

P - oznacza Podręcznik do Katechizmu religii katolickiej,
Z - zeszyty,

x - osobno zadawane pytania przygotowujące kl. VII do egzaminu przed przyjęciem sakramentu bierzmowania.

Należy również zaznaczyć, że rodzaje zadań wyróżnione w tabeli nie są wydzielone adekwatnie. Wystarczy wspomnieć, że np. zadania pisemne zawierają w sobie: wypracowania pisemne, pisemne odpowiedzi na pytania, wypisy, pisanie życiorysu, uzupełnienie tabeli i inne. Należy jednak stwierdzić, że w ba-

Rodzaje zadań w P-KRK i w zeszytach badanych

Wyróżnione rodzaje:	P	Z	P	Z	P	Z	P	Z	P	Z
	V		VI		VII		VIII		X	
pisemne	12	6	22	19	18	15	12	8	64	48
ustne	16	3	3	1	4	-	4	-	27	4
modlitewne	11	-	7	-	4	1	3	1	25	2
powtórkowe	3	2	4	4	3	2	1	-	11	8
wywiad	2	-	-	-	7	3	1	-	10	3
listowe	-	-	1	-	4	1	5	3	10	4
praktyczne	2	-	1	-	1	-	4	-	8	-
rysunkowe	7	36	-	-	-	-	-	-	7	36
testowe	2	-	1	-	1	-	1	-	5	-
wyklejane	1	3	2	-	-	2	1	-	4	5
grupowe	-	-	-	-	1	-	1	-	2	-
Ogółem	56	50	41	24	43	24	33	12	173	110

danych czterech grupach zadano prawie o połowę mniej zadań domowych niż proponuje to podręcznik /wyjątek stanowi kl. V, ale tu katechetka zadowolila się stereotypowym zadaniem rysunku/. Katecheci skorzystali przy tym tylko z około połowy proponowanych rodzajów zadań. Mamy więc do czynienia z faktem zmniejszenia i zubożenia procesu zadawania katechetycznych prac domowych.

Pozostaje jeszcze odpowiedź na pytanie o samoocenę katechizowanych dotyczącą podjętego problemu.

V. SAMOOCENA KATECHIZOWANYCH DOTYCZĄCA ICH PRAC DOMOWYCH

Katechizowani kl. V-VIII orzekli prawie jednomyślnie, że celem zadań domowych w katechezie jest przede wszystkim utrwalenie i pogłębienie treści religijnych. Ulubionymi zadaniami domowymi są prace domowe łatwe i niektóre pisemne. Do nielubianych zaliczyli trudne i wybrane rodzaje prac pisemnych. Prawie połowa badanych wykonuje zadania samodzielnie, czasami przy pomocy osób z rodziny /ok. 20,0%/, spośród których najczęściej wymieniano mamę. Jednomyślnie stwierdzili, że podczas odrabiania zadań pomocą służy im na pierwszym miejscu -

Katechizm, na drugim - Pismo święte. Badani byli dość obiektywni w samoocenie swoich zadań domowych na stopień, i widać, że na poziom tej oceny rzutowały łagodność lub surowość ocen katechetów. Tam gdzie był katecheta bardziej wymagający, tam i badani surowiej siebie oceniali i korelowało to dość wyraźnie z ocenami, jakie mieli w zeszytach i w dzienniku. Propozycje katechizowanych dotyczące zadań domowych mówią najczęściej o tym, by były one łatwiejsze, ale też bardziej różnorodne⁵⁶.

VI. WNIOSKI

- Spośród badanych około 72,0% posiada zeszyty, ale tylko 47,0% z nich można uznać za dobre - prawie z kompletem katechez.

- Nie wykorzystuje się prawie połowy proponowanych przez podręczniki rodzajów zadań.

- Okazuje się, że zadawanie zależy głównie od katechety, jego poziomu formacji i gorliwości, ale widocznie jest trudne, gdyż badani katecheci zadają dwukrotnie mniej niż to proponują podręczniki. A co się dzieje, gdy zamiast dwóch godzin tygodniowo jest tylko jedna? Jak ubożeje treść, jak mało jest praktycznego rozwoju wiary wyrażonego w pracach domowych?

Im bogatszy wybór zadań w podręczniku, tym większa szansa, że są one różnorodniejsze w praktyce.

- Zadania wykonywane prawie poprawnie stwierdza się u około połowy badanych odrabiających je w kl. V-VIII; zaś ponad 30,0% to zadania nie wykonane, a reszta - częściowo zrealizowane.

- Oceny końcowe są zróżnicowane: od bardzo dobrych, około 70,0%, aż do około 10,0% nieklasyfikowanych, co u niektórych katechetów oznacza - niedostateczny. Oceny za prace domowe dotyczą tylko około połowy wykonanych zadań. Tak więc ocenianie jest niedoceniane przez katechetów, a niedomogi formacji dydaktyczno-metodycznej i praktycznej ukatwiają jego zaniedbanie. Autor niniejszego artykułu dysponuje badaniami ponad 150 katechetów, których wyniki w wielu wypadkach potwierdzają powyższe wnioski.

- Katechizowani są dość zgodni co do określenia celów prac domowych, ich rodzajów lubianych lub nielubianych oraz samooceny zrealizowanych zadań. Ich propozycje mieszczą się jednak w zakresie zadań podawanych im przez katechetów. Wynika z tego, że katecheta przez budzenie motywacji, umiejętno-

ne zadawanie, kontrolowanie i ocenę może podnieść skuteczność funkcjonowania katechetycznych prac domowych.

Wobec tego bardzo aktualny jest postulat - więcej formacji dydaktycznej, metodycznej, ćwiczeń i refleksji nad praktyką katechetyczną.

PRZYPISY

- 1 Adhortacja apostołska Catechesi tradendae Ojca św. Jana Pawła II do biskupów, kapłanów i wiernych całego Kościoła katolickiego o katechizacji w naszych czasach. Warszawa 1980 nr 20.
- 2 Ogólna instrukcja katechetyczna Directorium catechisticum generale. "Kielecki Przegląd Diecezjalny" 47:1972 nr 3 i 4 s. 97-154.
- 3 Podręcznik metodyczny do katechizmu religii katolickiej. Red. J. Charytański, W. Kubik. Cz. 1. Warszawa 1976; cz. 2 - 1978; cz. 3 - 1980; cz. 4 - 1980 /dalej cyt. P-KRK/.
- 4 Zur Sachkompetenz des Religionslehrers. "Katechetische Blätter" 1981 nr 11 s. 860-865. Por. t e n ż e. Religionslehrer werden. "Katechetische Blätter" 1980 nr 6 s. 548-552; t e n ż e. Zur praktischen Spiritualität des Religionslehrers. Tamże nr 10 s. 801-805.
- 5 F. W e i d m a n n. Didaktik des Religionsunterrichts. Donauwörth 1979.
- 6 H. K. B e c k m a n n. Didaktik und Methodik. W: Die Psychologie des 20 Jahrhunderts. T. 11. Red. W. Spiel. Basel-Kassel-Zürich-München 1980 s. 779-805.
- 7 Zadania domowe w pracy katechetycznej. "Katecheta" 23:1979 nr 4 s. 165-167.
- 8 O zadaniach katechizowanych. "Katecheta" 23:1958 nr 3 s. 235-243; t e n ż e. Zeszyt ucznia na lekcji religii. "Katecheta" 1:1957 nr 1 s. 53-58.
- 9 Rola pamięci w nauczaniu katechetycznym. "Katecheta" 8:1964 s. 155-161.
- 10 Propozycje dydaktyczne. W: P-KRK cz. 1 s. 25-36.
- 11 W. O k o ń. Zarys dydaktyki ogólnej. Warszawa 1968. J. Z b o r o w s k i. Proces nauki domowej ucznia. Warszawa 1961; t e n ż e. Praca domowa ucznia szkoły podstawowej. Warszawa 1965; t e n ż e. Nauka domowa ucznia szkoły średniej. Warszawa 1975; J. K u l p a, W. P a s t e r n i a k. Metodyka nauczania języka polskiego w kl. V-VIII. Warszawa 1977.
- 12 J. N i e u w e n h u i s. Gläubige Erziehung. Düsseldorf 1974.
- 13 H. P a g i e w s k i. Zastosowanie w jednostce katechetycznej. "Katecheta" 12:1968 nr 5 s. 213-218.
- 14 Vito di C h i o. Didaktik des Glaubens. Zürich-Einsiedel-Köln 1975 s. 396-402.
- 15 E. R z a s a. Problem metody w katechezie. "Katecheta" 28:1984 nr 5 s. 216-224.

- 16 K. K a c p r z a k. Problematyka inicjacji modlitewnej na łamach "Katechety" w latach 1975-1982. "Katecheta" 28:1984 nr 6 s. 241-251.
- 17 S. R y b i c k i. Katechizacja a liturgia. "Katecheta" 9:1965 nr 1 s. 155-157.
- 18 Z b o r o w s k i. Proces nauki s. 18.
- 19 Tamże s. 10.
- 20 P a g i e w s k i, jw. s. 214.
- 21 O k o Ń, jw. s. 232.
- 22 W a r d e s k a, jw. s. 237.
- 23 Tamże s. 241.
- 24 W. K u b i k. Zasadnicze akcenty dydaktyczne. W: P-KRK cz. 3 s. 19-23.
- 25 K u l p a, jw. s. 185-186.
- 26 Z b o r o w s k i. Proces nauki s. 91.
- 27 J. Z b o r o w s k i. Nauka domowa ucznia szkoły średniej. Warszawa 1975 s. 36.
- 28 W. K u b i k. Wychowanie do pełnienia ról społecznych. "Katecheta" 29:1985 nr 6 s. 258-267. Por. S. K u l p a - c z y Ń s k i. Formy aktywizacji katechezy. "Roczniki Teologiczno-Kanoniczne" 29:1982 z. 6 s. 69-89.
- 29 K u b i k. Propozycje dydaktyczne s. 35.
- 30 E. M y o k a. Zeszyty katechetyczne klas siódmych. Założenia metodyczne i ich realizacja. Lublin 1985 /mps Arch. KUL/.
- 31 W. Z a c z y Ń s k i. Dydaktyka. W: Pedagogika. Red. M. Godlewski, Warszawa 1974 s. 396-430.
- 32 A. W i t k o w i a k. Pytania w katechezie. "Katecheta" 1:1957 nr 2 s. 125-130.
- 33 P-KRK cz. 1 s. 496.
- 34 K. H o f f m a n n. Kryterium oceny w nauce religii. "Katecheta" 2:1958 nr 4 s. 319-321.
- 35 H. J. A p e l. Zensurengebung. W: Religionspädagogisches praktikum. Red. D. ZilleBen. München 1976 s. 191-197.
T. M i ł e k. Niektóre problemy kontroli i oceny w katechezie. "Katecheta" 29:1985 nr 2 s. 70-75.
- 36 M. M e s j a s z. Katechetyczne prace domowe klas piątych - założenia metodyczne i ich realizacja. Lublin 1986 /mps Arch. KUL/.
- 37 A. L o r e n z. Metodyczne aspekty katechetycznych prac domowych dla klas VI w teorii i w praktyce. Lublin 1986 /mps Arch. KUL/.
- 38 E. D u s z y Ń s k a. Katechetyczne zadania domowe

- klas VII w teorii i w praktyce. Lublin 1986 /mps Arch. KUL/.
- 39 B. Kała. Prace domowe w katechezie klas VII. Lublin 1987 /mps Arch. KUL/.
- 40 M. Łobocki. Metody badań pedagogicznych. Lublin 1984.
- 41 Mesjasz, jw. s. 43; Lorenz, jw. s. 44 in.
- 42 Duszyńska, jw. s. 59.
- 43 Mesjasz, jw. s. 56.
- 44 Lorenz, jw. 50.
- 45 Duszyńska, jw. s. 59.
- 46 Kała, jw. s. 52 nn.
- 47 Szczegółowe dane znajdują się w wyżej wymienionych czterech pracach empirycznych.
- 48 Tamże.
- 49 Mesjasz, jw. s. 61.
- 50 Tamże s. 64.
- 51 Lorenz, jw. s. 57.
- 52 Duszyńska, jw. s. 56.
- 53 Kała, jw. s. 53 nn.
- 54 Lorenz, jw. s. 54.
- 55 Duszyńska, jw. s. 54.
- 56 Tamże s. 60 nn; Mesjasz, jw. s. 70 nn; Lorenz, jw. s. 60 nn.; Kała, jw. s. 57 nn.

KATECHETISCHE HAUSAUFGABEN IN DEN KLASSEN 5 BIS 8 - THEORIE UND PRAXIS

Zusammenfassung

Eine der Pflichten der Katechisierten ist ihre aktive Teilnahme an der Katechese. J. Silberberg erinnert daran, dass der Theologe noch viel Überwinden muss, um ein guter Pädagoge und Katechet zu sein. Mit den katechetischen Prozessen befassen sich die Didaktik und die Methodik. In Polen gibt es seit Beginn der Katechese in der Pfarrei /seit 1962/ gewisse Schwierigkeiten, z.B. mit den Hausaufgaben. Daher wurde beschlossen, an Gruppen der Klassen 5 bis 8 zu untersuchen, inwieweit die in den Lehrbüchern zum Katechismus der katholischen Religion enthaltenen Vorschläge zu erfüllender Aufgaben realisiert werden. Bei der Inangriffnahme dieses Problems wurde zuerst an die Funktionen der katechetischen Hausaufgaben und an ihre Arten erinnert. Besprochen wurden die Art und Weise des Aufgebens, der Kontrolle und der Beurteilung.

Die im Jahr 1985/86 durchgeführten Untersuchungen umfassten 717 Personen, von denen 517 katechetische Hefte eingesammelt wurden. Sie wurden anhand von fünf festgelegten Kriterien analysiert. Als ergänzende Methode wurde die Befragung und das Interview verwendet.

Es erwies sich, dass die Häufigkeit des Aufgebens um die Hälfte niedriger lag als in den Lehrbüchern vorgeschlagen; ähnlich verhält es sich mit der Ausnutzung der Aufgabenarten. Die Hausaufgaben erledigt fast die Hälfte der Untersuchten, und ihre Kontrolle mitsamt der Beurteilung geschieht in 40,0% oder seltener, je nach dem Eifer der Katecheten. Der Grad der Realisierung der Lehrbuchvorschläge für Hausaufgaben bei den Untersuchten wird anhand einer Tabelle illustriert, die ihre Vernachlässigung und artmäßige Verarmung aufzeigt.

Die Katechisierten stimmen überein in der Bestimmung der Ziele der Hausaufgaben, ihrer gern oder ungern erledigten Arten sowie der Selbsteinschätzung der realisierten Aufgaben. Ihre Vorschläge lokalisieren sich im Bereich der ihnen von den Katecheten angewiesenen Aufgaben.

Den Artikel beschliessen die Schlussfolgerungen, dass das Aufgeben und Beurteilen hauptsächlich von der Invention der Katecheten abhängen, und postulieren deren didaktische, methodische und praktische Formation.